

Vasadi Lajos

AZ ANABAPTIZMUS ALTERNATÍV NÉZETE: VISSZAVEZETÉS A JELENTŐL

A jelenből visszavezetni a ma is működő ágakon az anabaptisták történetét olyan alternatíva, amivel a folytonosság jobban látható a mozgalom születési dátumáig: „Zürich, 1525. január 21.”¹ További előnye a visszavezetés-felfogásnak, hogy a ma is működő ágakon pontosabban lehet látni sajátos tanításukat, kegyességi gyakorlatukat, tartózkodási helyüket, üldöztetésüket, kitartásukat. Lényeges az is, hogy konkrétan szét lehet választani a tendenciózusan anabaptistának nevezett mozgalmaktól és vezetőiktől.

Az anabaptista megnevezést igyekeztek a világi és népegyházi történétírók már a mozgalom első évtizedében gyűjtőnévként használni, hogy összemosás a társadalmi igazságosságért küzdőkkel és az ezeréves birodalmat hely és dátum szerint váró chiliasztikusok szélsőséges csoportjaival, prófétákkal, akik nyilván-

valóan nem az anabaptista mozgalomhoz tartoztak. E. H. Broadbent megállapítása tárgyilagos:

„az 'anabaptista' nevet idővel politikai jellegű csoportokra is kezdték alkalmazni, akik harcias magatartásukban erőszakot is alkalmaztak. Természetesen a hívő gyülekezetek tagjainak semmiféle kapcsolatuk nem volt e csoportokkal.”²

Az alternatív nézet levezetéséhez a – mindenki számára elérhető – részletekbe menő kutatási eredmények, illetve feltételezések elismérlése nem indokolt. Vázlatosan utalok néhány sarkalatos rendelkezésre, eseményre. Azt gondolom, hogy így is látható lesz a folytonosság a ma is működő ágakon, nyilvánvalóvá válik az eredetük, tanításuk, gyakorlatuk, és megkülönböztethetők az egyéb mozgalmaktól.

1. W. R. Estep: *Az anabaptisták története* (Budapest: MBE, 2004), 25. o.

2. ³ E. H. Broadbent: *Zarándok Gyülekezet* (Budapest: Primo, 1990), 151. o.

„A jelen kortól kimutatható, hogy a hutteriek megmaradtak az erőszakmentes tanaik és gyakorlatuk mellett.”

1. A hutteriek

Ismert források alapján kimutatható, hogy a hutteriek az Egyesült Államokba a 19. század végén kezdtek kivándorolni Oroszországból, mivel az orosz kormány 1874-ben bevezette az általános hadkötelezettséget. 1918-ban az Egyesült Államokban is kötelezővé tették a katonai szolgálatot, ezért a hutteriek többsége elköltözött a kanadai Alberta és Manitoba tartományokba.³

Oroszországba Ukrajnából költöztek át a hutteriek, Ukrajnába pedig Erdélyből kellett távozniuk Mária Terézia 1763-ban kiadott rendelete miatt.

Morvaországból a II. Ferdinánd megbízásából kiadott, 1622. szeptember 22-i keltezésű rendelet miatt kellett távozniuk négy héten belül. Először Szobotisz és Csejte környékén telepedtek le, innen mentek tovább Erdélybe Bethlen Gábor közreműködésével.

Morvaországba Tirolból az üldözések miatt települtek át 1529-ben Hutter Jakab vezetésével anabaptisták Austerlitzbe. Itt alapította meg az áttelepülőkkel a hutterinek nevezett gyülekezetet, udvarokat, ők az anabaptisták úgynevezett keleti ága. A dátum és a tartózkodási hely mutatják, hogy a hutterieknek nincs közük a thüringiai paraszttöradalomhoz (1524–25) és Münzer Tamáshoz. Luther „lázadó emberekről... felkelő parasztokról” beszél, nem anabaptistákról a thüringiai eseményekkel kapcsolatosan (vö. Szebeni: *Anabaptisták*, 26–27. o.).

Tirolba Svájból és Dél-Németországból menekültek az üldözések miatt a „svájci testvérek”. 1527. január 5-én Blaurock Györgyöt Zürichben megkorbácsolták és kiutasították.

„...a város kapuján kívül lerázta a port a lábáról, és Tirolba ment, ott folytatta a lelki munkát.” (Szebeni: *Anabaptisták*, 38. o.)

A hutteriek története történelmi írások alapján visszavezethető Zürichig, az anabaptista mozgalom születési helyéig.

A jelen kortól kimutatható, hogy a hutteriek megmaradtak az erőszakmentes tanaik és gyakorlatuk mellett. A schleitheimi hitvallást követő anabaptistákból szerveződött a hutteri közösség, akik tárgyilagosan nem vádolhatók radikális tevékenységgel, az erőszakmentességet vallották egész történelmük során.

2. A mennoniták

A mennoniták – az anabaptisták nyugati ága – szintén Oroszországból települtek át az Egyesült Államokba a 19. század végén és 20. század elején hasonló okok miatt, mint a hutteriek.

Hollandiából Oroszországba II. Katalin cárnő (1729–1796) hívta őket. A visszavezetés szempontjából – hogy hol kaptak területet, és mivel foglalkoztak – nem fontosak.

Hollandiába Svájból, a dél-német területről és Strassburg környékéről menekültek 1527–28 körül az anabaptisták. Az üldözések szinte felszámolták őket a nevezett területeken, illetve egy részük Tirolba menekült.

Sajnos voltak vitáik is a „svájci testvéreknek” a különféle irányzatok vezetőivel:

„Sattler és Denck 1526 őszén személyesen találkoztak... A vitatkozás nyomán éppúgy elhatározta magát Dencktől, mint a radikális Münzertől.”⁴

A Denck által befolyásolt csoportokat spiritualistáknak nevezik.

Krisztinkovich Béla „szabad anabaptista gyülekezetnek” nevezi Sebastian Frank kortárs történetíró gyülekezetét. Ezek a gyülekezetek függetlenül működtek, de nem voltak radikálisak. Nem volt jelentős a létszámuk, viszonylag rövid időn belül felmorzsolódtak. Ennek egyik oka lehetett, hogy nem csatlakoztak a schleitheimi hitvallást követő anabaptisták egyik ágához sem.

A történelmi írásokból az látható, hogy a Hollandiába áttelepült anabaptisták létszáma nem volt jelentős a helyi mozgalmakhoz viszonyítva. Szervezetlenek voltak, nem volt számottevő befolyásuk – különösen társadalmi vonatkozásban.

A hollandiai reformmozgalmak

A hollandiai reformmozgalmakra azért térek ki részletesebben, hogy látható legyen, kik anabaptisták és kik más mozgalom tagjai, illetve kiemelkedő személyekhez csatlakozók. Hollandiában már 1520 körül voltak reformmozgalmak, de ezek nem anabaptisták. Ebben az időben még nem lehet tárgyilagosan anabaptistákról beszélni Hollandiában, sem máshol, mivel 1525-ben volt az első hitvalló keresztség, ami az anabaptista

3. Vö. Szebeni Olivér: *Anabaptisták* (Budapest: MBE, 1998), 146. o.

4. Vö. uo., 26–27. o.

„Nem minden újrakeresztelt ember volt a 16. században az anabaptista mozgalom tagja, ezt is lehet látni a történelmi írásokból.”

mozgalmat elindította. Ezt követően ragasztották rájuk az „újrakeresztelők” nevet, ami ellen tiltakoztak, de nem tudták megakadályozni, ezért beletörődtek a megnevezésbe.

Kiemelkedő személy volt a hollandiai reformmozgalmak befolyásolásában Hofmann Menyhért (1495–1543), aki Sváországban, Hall községben született. Luther követője volt, lutheránus lelkészként is működött Dániában egy ideig, de túlzott eszkatológikus tanítása miatt vitába keveredett velük, és elfordult tőlük.

Hofmann Hollandiában jelentős tekintélyre tett szert a tanításával, de nem mindenben értettek egyet vele a hívei sem. 1530-ban Strassburgba ment, egy rövid ideig a zwingliánusokhoz csatlakozott.

„Ugyanabban az évben április 23-án keresztség által tagja lett a strassburgi anabaptista testvériségnek.”⁵

Az összefüggések alapján látható, hogy Hofmann nem tagolódott be az anabaptista mozgalomba. Strassburgból Bernbe utazott, a „svájci testvérekkel” kereste a kapcsolatot, de nem értettek egyet nézeteivel, ezért visszatért Hollandiába, ahol már voltak követői. Hívei megmaradtak egyházukban, de rajongó tisztelettel voltak „Menyhért testvér” iránt. Várakozásuk fokozódott az Úr Jézus közeli visszajövetelével kapcsolatosan, ami újabb spekulációba torkollott. Hofmann az Úr Jézus visszajövetelét 1534-re jövendölte, tévesen.

Hofmann a passzív ellenállást képviselte, a radikális megoldást elutasította, lelki értelemben gondolkodott a keresztségről is. S. Franck történetíró is kívánja ezt a „lelki értelemben vett keresztséget”.⁶ Többféle értelmezés szerinti keresztségről lehet olvasni a történelmi írásokban. Hofmann követőit melchoritáknak nevezték, nem anabaptistáknak, a hívei nem voltak újból megkeresztelve.

Hofmann Jan Matthijst keresztelte meg, kérésére. A holland Matthijs élre törésével 1533-ban egy szélsőségesen rajongó melchorita csoporttal több mindent megvalósított tanaiból. 1533 végén kiküldött „12 apostolt”, hogy kereszteljék meg követőiket. Ez nyilvánvalóan nem a „svájci testvérek” tanítása szerinti kereszt-

ség volt, ezek megtévesztett emberek voltak, akik saját várakozásukat akarták erősíteni ezzel is. Münsterben is kereszteltek, de a schleitheimi hitvallást követők értelemszerű, hogy elvből nem voltak kapcsolatban Matthijs követőivel. Fontos szem előtt tartani, hogy „keresztség” különféle indítékből történhetett. Nem minden felnőttkeresztelés hozható tárgyilagosan kapcsolatba az anabaptista mozgalommal. A keresztelés és a mozgalom két külön kategória. Nem minden újrakeresztelt ember volt a 16. században az anabaptista mozgalom tagja, ezt is lehet látni a történelmi írásokból, szituációkból.

1533-ban Matthijs azt a hírt vitte követőinek, hogy Münsterben lutheránus reformáció kezdődött. Bernat Rottman lutheri szellemű pap prédikálása – már korábban – annyira felfokozta a kedélyeket,

„hogy sokan a Szent Mór-templomban már a szent képeket kezdték rombolni”.⁷

Rottman egyre radikálisabban elveti a csecsemőkeresztséget, ezért távoznia kellett Münsterből. A püspök a rend helyreállítására katonai erőket vett igénybe, de „hesseni Fülöp javaslatára 1533. február 14-én békét kötöttek, és Münster törvényesen evangélikussá válik”.⁸

Ezt követően vonzotta a város az üldözött, a jobb életlehetőséget kereső embereket. A bevándorlók különféle elképzelésekkel jöttek. A későbbi eseményekből az látható, hogy Münzer Tamás hívei, akik a megtorlást túléltek, vallásos köntösben akarták megvalósítani céljaikat, radikálisan. S. Franck kortárs történetíró tudósítása:

„Münzernek még 1531-ben is sok titkos híve van Thüringiában, de ezek nem újrakeresztelők, ő maga sem keresztelkedett újra, amint ezt nekem szavahihető emberek elmondták.”⁹

Ezekhez csatlakoztak szélsőséges holland reformmozgalmak hívei is.

Matthijs 1534 elején Münsterbe vezeti – megtévesztett – híveit fegyveres harcra a püspöki csapatokkal szemben. A fegyveres összecsapásokban áprilisban

5. Estep, 152. o.

6. Szebeni: Anabaptisták, 51. o.

7. Broadbent, 175. o.

8. Szebeni: Anabaptisták, 61. o.

9. Uo., 29. o.

„Az amishokat sem lehet radikális anabaptistáknak tartani, nem vesznek részt a közéletben, nem fognak fegyvert.”

életét vesztette. Ebben az időben már gyűjtőnév az anabaptista megnevezés. A világi és főleg az egyházi személyek igyekeznek minden szélsőséges tanítást, reformmozgalmat anabaptistának nevezni.

Nincs egzakt bizonyíték arra, hogy a schleitheimi hitvallást követő anabaptisták voltak Münsterben 1533–34-ben. Hangsúlyos, hogy aki újrakeresztelésben részesült a 16. században, nem mindenki az anabaptista mozgalomhoz tartozik, szét kell választani a keresztséget és a mozgalmat. Ma sem mindenki baptista, aki bemerítkezett, különféle egyházhoz, vallási közösséghez, akár szélsőséges csoporthoz is tartozhat.

A mennoniták megszervezése

Hollandiában nem minden reformmozgalom volt szélsőséges, voltak olyanok is, akik biblikus megújulást akartak, bensőséges kapcsolatot Krisztussal, lelki közösséget egymással. Menno Simons (1496–1561) – aki római katolikus pap volt, de 1536-ban kilépett az egyházából, és 1537-ben a mennoniták püspökké választották – szervezte meg a mennoniták szövetségét a mérsékelt melchioritákból és a Hollandiába menekült schleitheimi hitvallást követő anabaptistákból. Tehát látható, hogy a mennoniták a münsteri események után szerveződtek, olyan mozgalmak tagjaiból, akik erőszakmentes elvet követtek.

A mennonitákat nem lehet tényszerűen forradalmároknak, radikálisoknak nevezni a tanításuk és gyakorlatuk alapján, de velük szemben sok erőszakos cselekedet történt.

A radikális mozgalmakat 1534-ben felszámolták, a kevés túlélő már nem tudott később megszerveződni a kíméletlen üldözés miatt.

3. Az amishok

A Svájcban élő mennonitákból váltak ki 1693-ban Jakob Ammann vezetésével, azzal az indoklással, hogy a mennoniták eltértek már Menno Simons tanításától. Ezt az új ágat amishoknak nevezik. A hutterieknél is zárkózottabbak a világtól.

„Ez a kulturális elszigeteltség különböző fokait képviseli.”¹⁰

Az amishok a fokozódó üldözésük miatt Svájcból áttelepültek az Egyesült Államokba a 18. század elején,

ezért nem lehet találkozni velük Európában.

Az amishokat sem lehet radikális anabaptistáknak tartani, nem vesznek részt a közéletben, nem fognak fegyvert. A 16. században nem is volt még ez az ág, amikor radikális tevékenységgel vádolták az anabaptistákat.

A ma is működő anabaptista ágak történetének margóján, vázlatosan visszavezetve is látható, hogy radikális anabaptisták nem voltak – hitvallásuk szerint nem is lehettek – és nincsenek ma sem. Akik a 16. században radikálisak voltak, azok nem anabaptisták, jellemzőik, vezetőik szerint meg lehet nevezni őket. A schleitheimi hitvallást követő anabaptisták és a ma is működő ágak jól elkülöníthetők:

1. Münzer Tamástól és híveitől, akik társadalmi igazságosságért is küzdöttek
2. a hollandiai szélsőséges/rajongó chiliasztikusoktól és vezetőjüktől, Jan Matthijstól
3. a münsteri eseményektől.

A schleitheimi hitvallást követők tekinthetők tárgyilagosan anabaptistáknak, akik pacifisták voltak. A hitvallást elutasítók vagy a reformmozgalmak radikális ágához tartozók még ha szubjektíve anabaptistának is mondták magukat, de meghatározó kritériumok alapján kiértékelve látható, hogy nem azok. Nem mindenki, minden vonatkozásban az, akinek mondja magát (vö. Jel 2,9b; 3,17). Azokat sem kell feltétlen

10. Estep, 274. o.

„Dr. Udvarnoki Béla mutat rá: »Münzer Tamás, a zavargás vezetője nem is volt anabaptista.«”

anabaptistának tekinteni, akiket annak mondanak. Lőcsén 1529-ben a városi tanács határozata azok ellen, akik

lutheránusoknak mondják magukat, de tényleges hitvallásuk szerint újrakeresztelők, a legnagyobb szigort fogják szem előtt tartani.¹¹

A gyakorlatban nem voltak „újrakeresztelők”, mert akkor azzal vádolták volna őket, és más elbírálás alá estek volna. Célszerű szem előtt tartani, hogy voltak a 16. században és más korokban is igehirdetők, akik helyesen értelmezték a Bibliát, és voltak hallgatóik, akik ezt elfogadták, hitvallásuk lett. Ezekre némelykor úgy utalnak, mint az újrakeresztelőkre, anabaptistákra, de ezek nem tartoztak gyakorlatilag az anabaptista mozgalomhoz. Ma is vannak a népegyházakban is, akik „tényleges hitvallásuk szerint újrakeresztelők”, sőt olyanok is vannak, akik bemerítkeztek, de megmaradtak egyházukban. Kritériumok alapján vizsgálva az anabaptista mozgalmat közelítünk a tárgyilagossághoz, így tudjuk körülhatárolni, kik tartoznak bele.

A 16. században szinte mindenkit anabaptistának tartottak, aki nem világi, katolikus, lutheránus vagy kálvinista gyakorlatot követett. A világi hatóságok és a vele szövetséges egyházak válogatott kegyetlen módszerekkel üldözték, végezték ki – máglyán, vízbe fojtással, kerékbe töréssel – az anabaptistákat is, akik nem voltak radikálisak. A történelmi írásokban torzítva mutatják be az anabaptistákat, összemossa minden szélsőséges mozgalommal, személylyel. Az anabaptistáknak nem volt lehetőségük, hogy hatékonyan reagáljanak a valótlanosságokra, így rajtuk maradt az általánosítás. Ezért a mai napig Münzer Tamást, aki katolikus pap volt, majd Luther követője lett, később önállóan képviselte nézeteit, a társadalmi igazságosságért is küzdött – a thüringiai munkásokkal, parasztokkal –, az anabaptistákhoz sorolják, alaptalanul. Münzer nem részesült hitvalló keresztségben, eltért a Biblia tanításától. Dr. Udvarnoki Béla mutat rá: „Münzer Tamás, a zavargás vezetője nem is volt anabaptista.”¹² Mégis évszázadokon át – egyes történészek – Münzer Tamást anabaptistának tartják, figyelmen kívül hagyva az alapvető tényeket. Nyilvánvaló a céljuk, hogy kom-

romittálják az anabaptistákat.

A 20. század elejétől kezdik szétválasztani egyes történészek az anabaptistáktól Münzert, aki egy külön ágat képvisel a reformáció évszázadában, a radikális reformációt.¹³ Az anabaptista mozgalom nem folytatása a „radikális reformációnak”, hanem egy új ág, kronológia szerint is később indult. A frankenhauseni megtorlást (1525) túlélő hívei még tettek egy kísérletet a hozzájuk csatlakozott szélsőségesekkel Münsterben – akik nem anabaptisták voltak –, de ez is rövid életű volt.

Hosszú időt vesz igénybe, mire bemegy a köztudatba az, hogy Münzer Tamásnak valójában semmi köze az anabaptistákhoz.

Dr. Tom Nettles, a The Southern Baptist Theological Seminary professzora szerint:

„A mennoniták, hutteriek és az amishok az anabaptisták közvetlen leszármazottai.”

Tisztul a kép az anabaptistákról: az elérhető források és a tárgyilagossággal értelmezés által reálisabban látható történelmük.

AZ ANABAPTISTA MOZGALOM ÉRTELMEZÉSE, KÖRÜLHATÁROLÁSA ALAPVETŐ KRITÉRIUMOK SZERINT

Az értelmezéssel a többféle történelmi forrásanyagból, az írók motivációjából, ideológiai elkötelezettségéből, koncepciójából, feltételezéséből, az anabaptista mozgalom vonatkozásában biblikus tanításukból, gyakor-

11. Emléklapok 2, 19. o.

12. Udvarnoki Béla: Kik a baptisták? (Novi Sad: Magyar Baptista Kiadó – Jugoszlávai Baptista Szövetsége, 1972), 12. o.

13. Estep, 20. o.

„Az anabaptista mozgalom körülhatárolása azért lényeges, mert gyűjtőnévként ment be a köztudatba, s az évszázadok alatt összemosták egyéb mozgalmakkal.”

latukból szintézis alakítható ki. Továbbá tárgyilagos értelmezés kritériumok szerint lehetséges, így a történelmi írásokból a pro és kontra torzítások kiszűrhetők, ez segít az anabaptista mozgalom körülhatárolásában.

Az anabaptista mozgalmat fontos horizontálisan és vertikálisan értelmezni, mivel nem csupán történettudományi terület, hanem teológiai is. Bizonyos egyidejűséget is alapvető figyelembe venni: „Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz.” (Zsid 13,8) Az anabaptista mozgalom nem pusztán egy szervezet, hanem Krisztus gyülekezete, tanúságtevői ma is.

Az anabaptista mozgalom körülhatárolása azért lényeges, mert gyűjtőnévként ment be a köztudatba, s az évszázadok alatt összemosták egyéb mozgalmakkal. Elérkezett az idő, hogy világosan körülírjuk, kik az anabaptisták, meghatározott kritériumok szerint:

1. Kronológiai, illetve topográfiai nézetek

Mikortól datáljuk az anabaptista mozgalmat? Erre az alapvető kérdésre sem egységes a válasz még a szabadegyházi gyülekezetek körében sem a különféle nézetek miatt:

a. Az egy eredet nézet

Zürich, 1525. január 21. Megnevezhető személyek is köthetők ehhez a városhoz és dátumhoz: Mantz Félix, Grebel Konrád, Blaurock György.¹⁴ Ez a nézet történelmi írásokkal alátámasztott, ténynek vehető. Az anabaptista mozgalom indulásának tekinthető.

A korábbi századokban is voltak biblikus, hitvalló

mozgalmak, de azok pauliciánusok, bogumilok, valdensek és albigensek néven ismertek. Az 1517–1525 közötti időben voltak reformerek, reformmozgalmak, „radikális reformáció”, de ezeket sem nevezték anabaptistáknak akkor, csak később.

b. A több eredet nézet

Svájc, Németország, Hollandia területén és különböző időben feltételezi az anabaptista mozgalom indulását. Ez a nézet helységnevet, dátumot konkrétan nem mutat ki, ebből az következik, hogy parttalaná teszi kronológiailag az anabaptista mozgalom indulását. Ezt a nézetet fel lehet ezért használni arra, hogy valakik szubjektíven magyarázzák az anabaptista mozgalmat.

c. A folytonosság nézet

Az első jeruzsálemi gyülekezettől eredeztetése az anabaptizmusnak. Ez sokaknak szimpatikus felfogás, de idealisztikus. Történelmileg az anabaptizmus mozgalom, ami a 16. században indult, és nem egy szakramentum felvétele csupán. A 16. század előtt és után is voltak hitvalló keresztségben részesülők, akik nem tartoztak az anabaptista mozgalomhoz.

d. A visszavezetés (alternatív) nézet

A ma is működő ágakon. Dokumentumok alapján látuk az előző fejezetben, hogy a hutteriek, a mennoniták és az amishok visszavezethetők Zürich, 1525-ig. Ez a nézet összecseng az egy eredet felfogással, akár ellenőrzésének is tekinthető.

Természetesen nemcsak a fenti négy felfogás van az anabaptista mozgalom eredetével, indulásával kapcsolatosan, de ezekből is kiértékelhető, hogy melyik tekinthető leginkább tárgyilagosnak. A kronológiai, illetve topográfiai meghatározás azért lényeges, hogy el tudjuk határolni időben és térben az egyéb mozgalmaktól és vezetőiktől. Svájc történelmében kronológiai adatok: „1523: A zwingli-reformáció kezdete Zürichben.” Anabaptista vonatkozású dátum: „1525: Az újkereszteltek első szövetkezése.”¹⁵

A reformáció indulásának is van egy elfogadott helye, ideje: Wittenberg, 1517. október 31. Függetlenül attól, hogy ezt a dátumot is vitatják némelyek. Az anabaptista

14. Vö. Estep, 26. o.

15. Világtörténelmi kronológia (Budapest]: Anno, [2007]), 304. o. (Lezárva 1998.)

„A hitvallások elfogadói, gyakorlói az anabaptisták, így jól megkülönböztethetők egyéb mozgalmaktól, reformerektől.”

mozgalomnak is hasonlóan lehetne: Zürich, 1525. január 21. Sajnos a különböző nézetek miatt megosztottság van a szabadegyházi történetírók körében, ami az anabaptistákkal nem szimpatizálók malmára hajtja a vizet.

2. A Biblia és az anabaptista hitvallások szerinti értelmezés

a. Az anabaptisták a **Bibliát** tartották elsősorban hitük és gyakorlatuk zsinórmértékének. Életük kockázatásával, – sokan – feláldozásával is bizonyították, hogy nem adják fel biblikus meggyőződésüket. Az anabaptisták történetének van teológiai része is. Ha a Szentírás felől értelmezzük a történelmüket, látjuk a jellemzőiket, amelyek megkülönböztetik őket más mozgalmaktól, egyházaktól.

A külvilág felé a hitvallásukkal fejezték ki, hogyan értelmezik a Bibliát. A közösen kialakított, elfogadott hitvallással lelki és szervezeti közösséget is vállaltak.

b. A **schleitheimi hitvallást** 1527-ben fogadták el az anabaptista gyülekezetek küldöttei. Kiadásának dátuma 1527. február 24. Az első hitvallásuk konkrét helye dátummal ismert. A hitvallás címe: *Isten gyermekeinek testvéri egyesülése hét cikkely alapján*.¹⁶ A biblikus anabaptisták ezt a hitvallást követték a 16. században, ezzel különültek el a különféle mozgalmaktól, vezetőiktől és az úgynevezett „szabad anabaptista gyülekezetektől”.

16. Szebeni: Anabaptisták, 40. o.

c. A **hutteriek hitvallása** – 1540 körül – a Riedemann-hitvallás.

Riedemann Péter (1506–1556) a hutteriek legkiemelkedőbb teológusa. A börtönben írta meg jelentős terjedelmű, biblikus hitvallását. Címe: *Vallásunk, tanításunk és hitünk megvallása; a testvéreké, ahogy a hutterieket nevezik*.¹⁷ A hitvallás összhangban van a „svájci testvérek” és Hubmayer Baltazár tanításával, kivétel a vagyonszövetség és a fegyverviselés kérdése. Az anabaptisták keleti ágában ez a legjelentősebb hitvallás.

d. A **waterlandi hitvallást** 1577-ben készítették és a hollandiai mennoniták egy liberális csoportja fogadta el.¹⁸ Ez a hitvallás mutatja, hogy voltak csoportok a 16. század végén, melyek a schleitheimi hitvallást újjal váltották fel, hogy liberális teológiai látásukat, kegyességi gyakorlatukat ezzel tegyék legálissá. Ez a hitvallás szakadást eredményezett a mennoniták szövetségében. Sajnos voltak belső viták a mennoniták körében szervezeti és teológiai kérdésekben is, ami némelykor a külső támadásoknál is nagyobb gondot, veszteséget jelentett.

e. A **dordrecht-i hitvallást** 1632-ben fogadták el a holland mennoniták, ami a korábban kialakult viták megoldásában segített.¹⁹

A mennoniták legjelentősebb hitvallása a dordrecht-i, összhangban van a schleitheimivel, de nem olyan merev az ekkleziológiai kérdésekben. Az alapokhoz térnek vissza a szerzői, 18 cikkelyben fejtik ki tanításukat és gyülekezeti rendtartásukat.

Természetesen mindig voltak, akik nem fogadták el a szövetségük hitvallását, és elhagyták az anabaptista mozgalmat. Akik magatartásukkal megszegték, azokat kiközösítették. Egyes történetírók elsősorban ezeket tüntetik fel anabaptistáknak, a hűségeseket, erkölcsösöket és a mártírokat ritkán említik meg.

A hitvallások elfogadói, gyakorlói az anabaptisták, így jól megkülönböztethetők egyéb mozgalmaktól, reformerektől.

17. Uo., 90. o.

18. Vö. Estep, 174. o.

19. Vö. Almási Mihály: *Teológiai irányzatok formálódása a baptista misszióban*, I. kötet (Dömsöd: Jó Pásztor Alapítvány, 2019), 31. o.

„Az anabaptista mozgalomnak nemcsak múltja van, hanem jelene is.”

3. Az összefüggések struktúra szerinti értelmezése

a. Az anabaptista mozgalomnak is van egy sajátos szerkezete, felépítése, rendszert alkotó összefüggése, ami meghatározza, hogy kik, mikortól, milyen feltételekkel tartoznak bele. Az összefüggések alapján is világosan szét lehet választani az egyéb mozgalmaktól, ami azért fontos, mert évszázadokon át gyűjtőnév volt, főleg Münzer Tamással, a münsteri eseményekkel azonosították.

b. Az anabaptista mozgalom felépítése vertikálisan: biblikus tanítás a megtérés, a hitvalló keresztség, az úrvacsora és más alapvető tantételekben; kitartottak mellett, hogy Isten megismerésének a Biblia az egyetlen, legjobb forrása.²⁰ Horizontálisan: független az államtól, erőszakmentes szemléletében és gyakorlatában. Ezek a jellemzők meghatározók az anabaptizmus körülhatárolásában.

c. Az összefüggések szem előtt tartása segít: a szubjektumok, koncepciók, feltételezések, a „mi lett volna ha” vélekedés kiszűrésére. Továbbá figyelembe kell venni, hogy a kutatót, történetírót több minden befolyásolja: ideológiai elkötelezettsége, anyagi érdekeltsége, egyházi és világi hivatala, célja az írással, és lehetne még sorolni.

Az anabaptista mozgalom összemosása egyéb mozgalmakkal a fenti alapvető kritériumok figyelmen kívül hagyásával történt az elmúlt századokban és még ma is nagymértékben Európában.

A 20. század elejétől jelentősen tisztult a kép, hogy kik voltak anabaptisták és kik nem. Ma már a rendelkezésre álló történelmi források szerint világosan lehet látni, hogy Münzer Tamáshoz és az általa képviselt „radikális reformációhoz”,²¹ a münsteri eseményekhez nem volt köze a schleitheimi hitvallást követőknek. Ez nem azt jelenti, hogy tökéletesek voltak az anabaptisták, hanem azt, hogy tényekkel nem bizonyítható a vád, hogy radikálisokkal közösséget vállaltak, fegyveres harcokban részt vettek. A ma is működő ágra sem lehet tárgyilagosan azt mondani, hogy radikálisak, rajongók. Akik radikálisak, rajongók voltak, a fenti kritériumok szerint nem anabaptisták, hanem egyéb mozgalom hívei.

20. Szebeni Olivér: *Beszéd, nyelv és a Biblia* (Budapest: Baptista K. – MBE, 2008), 242. o.

21. Vö. Estep, 20–21. o.

„Olykor a reformáció természetét félreértették az anabaptisták, inspiracionalisták (spiritualisták), racionalisták és libertínusok kifejezés használatában levő zűrzavar miatt.”²²

Nyilvánvaló, hogy nem az egyetlen mozgalom volt az anabaptista a 16. században.

Az anabaptista mozgalom körülhatárolása, értelmezése

Az anabaptizmus körülhatárolásához szükséges: 1. a korabeli dokumentumok, kortárs írások felkutatása, ami jelentős mértékben megtörtént a 20. század közepére. 2. a forrásanyag értelmezése, kiértékelése. 3. az összefüggések bemutatása meghatározó kritériumok szerint. Az utóbbi kettő kis lépésekkel halad Európában. A lassú haladás oka, hogy a köztudatban levő, évszázadok óta fennálló, téves nézettel kell megküzdeni. A 16. századi reformmozgalmak – Münzer Tamás, a münsteri események – összemosása anabaptista gyűjtőnéven már historikus lett, ha alaptalan is. Ezt akarják fenntartani az anabaptizmussal nem szimpatizálók. A 16. és a következő századokban tüzzel-vassal, a „szent inkvizícióval” védelmezték általánosító értelmezésüket, gyakorlatukat.

Az anabaptisták kitartottak biblikus felismerésük mellett, és egzisztencia elvesztés vagy mártíromság árán is gyakorolták. Elindítottak egy új mozgalmat a 16. században, ami túlélte minden üldözést; tanításukból merítve a 17. században szabadegyházi gyülekezetek alakultak és alakulnak folyamatosan.

Az anabaptista mozgalom tökéletes körülhatárolása lehetetlen, mivel rész szerinti az ismeretünk, de alapvető kritériumok szerint a sarokpontok kitűzése lehetséges. Azért fontos a körülhatárolás, mert egyébként összemosható más mozgalmakkal, bármit és akárkit kapcsolatba lehet hozni vele, anabaptistának lehet nevezni.

Az anabaptista mozgalomnak nemcsak múltja van, hanem jelene is. A kronológia és az összefüggések szerinti körülhatárolás jelentősen világossá teszi, hogy kik tartoznak az anabaptista mozgalomba, és kik nem. A hitvallásuk szerint értelmezve a schleitheimi hitvallást elfogadók és megtartók, a ma is működő ágak: a hutteriek, a mennoniták és amishok tekinthetők anabaptistáknak.

22. Uo., 14. o.